

רנט. הרוצה למכור שדהו ובאים שנים לפניו לקנותה, ואין אחד מהם מצרן – מי מהאישים דלהלן קודם לחברו?

א. שכן העיר ושכן השדה.

ב. שכן ותלמיד חכם.

ג. קרוב ותלמיד חכם.

ד. שכן וקרוב.

דיני קדימה במכירת שדה (כהשאת עצה לדרך ישר וטוב. ערש"י):

א. שכני עיר קודמים לשכני שדה.

א. גם אם שכן העיר אינו דר בסמוך אליו ממש אלא שהוא מיושבי עירו (פוסקים קעה,ג).

ב. התוס' פירשו כששניהם מצרנים, שכן העיר מצד זה ושכן שדה מצד אחר.

ב-ג. תלמיד חכם קודם לשכן ולקרוב.

ד. שכן קודם לקרוב.

כתבו כמה פוסקים שאין נחשב 'שכן' אלא חבירו הרגיל עמו, ולא זה שדר על ידו גרידא.

והרמ"א הביא שיש מי שחולק. ובש"ך תמה על כך.

א. קדמו אלו שכנגדם ולקחו – אין מוציאים מידם (רי"ף).

בן המצר – קרוב לכולם, ומוציא את הקונה אפילו הוא שכן קרוב ות"ח ואילו בן המצר הוא

רחוק ועם הארץ (רמב"ם, וכ"כ רש"י). ויש מי שחולק (כדלעיל לגרסת בה"ג).

ב. כששניהם קרובים או תלמידי חכמים או שנכים, אעפ"י שבאו שניהם ביחד, יכול וראוי למכור

כולה למי שקרובה דעתו אצלו (רמ"ך בשטמ"ק).

דף קט

רס. האריס בצאתו מן השדה בתום זמנו, האם יש לו זכות בדברים הבאים?

א. שבה שהשביחו העצים שבשדה.

ב. אילנות שצמחו בשדה כשהיתה ברשותו.

ג. פירות המחוברים לקרקע.

א. נחלקו אביי ורבא בשבח שקמה (= אילן שיעודו לעשות מענפיו קורות) שניתוסף בזמן האריסות, האם שמים

אותו לאריס בצאתו (לא כל שיעור השבח אלא כפי שנותנים לשתל. חזו"א) אם לאו.

א. הלכה כרבא שאין לו לאריס בשבח שקמה (רמב"ם שכירות ה, י וש"פ). ומחלוקתם במקבל סתם,

האם שבה זה נכלל בהסכם, אבל אם פירשו – הכל לפי תנאם (עחזו"א).

וכן הדין בחוכר. ובין בשבח של אילנות ישנים בין באילנות שצמחו בזמן האריסות (מאירי).

ב. באילן העושה פירות, מודה אביי שאין לו חלק אלא בפירות ולא בהתעבות ענפיו, שלא ירד

אלא לכוונת הפירות (תוס' ור"ן עפ"י משמעות הגמרא).

ב. אילנות שצמחו מאליהם, אם אין לו הפסד מחמתם כגון שצמחו במקום שאינו ראוי לזריעה – הרי זה תלוי במחלוקת אביי ורבא האם יש לו לאריס בשבח אם לאו. ואם יש לו הפסד מחמתם – מודה רבא שמגיע לו כפי שהפסיד.

כן היא דעת הרמב"ם, שמקבל כפי דמי המין שזרע בשדה, שלא יכל לזרוע במקום האילן. ובטור חושן משפט כתב שאין לו אלא דמי עצים. ואם טוען שהיה נוטע אילנות, נותנים לו כדמי שתילים ליטע [אבל לא דמי האילנות שצמחו שהרי אין לו זכות ליטע אותם לכתחילה מפני שמכחישים הקרקע. אמנם אם אינם מכחישים יותר מהמין שירד ליטע – נוטל לפי שבחם. עתוס' בתירוץ השני והגהות הגר"א; תורא"ש].

והראב"ד סתם וכתב שאם טוען שהיה נוטע עצים העושים פירות לאורך זמן – נוטל בשבח האילנות שצמחו (וערשב"א. והובאה דעה זו ברמ"א). ואילו הרי"ד כתב שאפילו טען כן אין לו אלא דמי עצים כיון שקיבלה משעה ראשונה לאספסת וגילה בדעתו שיורד על מנת ליטול ולהסתלק ולא ליטע בה נטיעות המתקיימות (וע' גם תורת חיים).

אכן אילו ירד מתחילה על דעת ליטע – נוטל חלקו בעצים שעלו בשדה בזמן האריסות, אבל לא בשבח העצים שהיו נטועים מקודם (רמ"ך).

חוכר שנטע אילנות, אם היא שדה העשויה ליטע – נוטל כשתל. ואם לאו – ידו על התחונה [כדין היוורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשות לעיל צא (חזו"א). וע' חדושי הגר"ח"ס מלוה כא, א]. ואם נטע כדי למכור שתילים – הרי זו בכלל חכירותו.

ג. פירות המחוברים לקרקע בתום זמן האריסות – הרי האריס קוטפם ויוצא. ואם לא הגיע יום השוק (או שעדיין הם צריכים לקרקע. ראשונים על פי התוספתא) – שמין לאריס את שווים בשעה שיוצא ונוטלו. הרי"ד נקט – שלא כשאר ראשונים – שגם בפירות שלא נגמרו נחלקו אביי ורבא כמו בשבח שקמה.

רסא. א. לוקח שדה אחוזה היוצא ביובל, האם נוטל ביציאתו את השבח שהשביחה או מחזיר הכל לבעליה?
ב. המקבל שדה באריסות, האם יוצא ביובל?

א. השבח שהשביח השדה בעת היותה אצל הלוקח – אינו חוזר עם השדה ביובל (ויצא ממכר בית – ולא שבח), אלא שמין אותו ונוטל הלוקח.

כתב הגר"ח (מלוה כא) בדעת הרמב"ם: דוקא בשבח שהשביח הוא ולא בשבח הקרקע שבא מאליו. וחזון איש (ח"מ לקושים כ) חולק.

ב. קבלנות (וחכירות ושכירות. מאירי) אינה נפסקת ביובל (והארץ לא תמכר לצמחת – מי שאלולא יובל היתה נצמתת).

רסב. א. שתל (/ אריס) שמת – האם יכול המחכיר לסלק את יורשו, והאם חייב לו את השבח?

ב. אריס שמפסיד (בפשיעתו) – האם ניתן לסלקו, והאם מנכים לו את הפסדו מן התשלום שמקבל?

ג. שתל המפסיק אריסותו באמצע הזמן, כגון שעובר לגור למקום אחר וכדו' – כמה הוא נוטל?

ד. גפן שהזקינה בכרם ועוקרים אותה – האם זכאי האריס בזמורותיה, וכמה? נהר ששטף את הפרדס והפסיד את העצים ובאים לחלקם ביניהם – באיזה חלק זוכה האריס?

א. שתל שמת, יכול בעל השדה לסלק את יורשיו, ואולם חייב ליתן להם את השבח שהגיע לשתל. כן פירשו הרמב"ן ועוד ראשונים עפ"י התוספתא. וכתב הרמב"ן שאין הבדל בין יורש אחד לכמה יורשים, ואפילו היה היורש איש זריו ואמין. (וכן נראה מדברי הגאונים, הרי"ף והרמב"ם. וערשב"א). ואילו המאירי נקט שדוקא בכמה יורשים אמרו מפני שיש לו טענת הפסד בכך שכמה בני אדם הם ולא יעבדו כיאות, אבל ביורש אחד אין יכול לסלקו (ולא שמענו בדבריו אלא בשתל שהיה מנהגם שיש לו זכות בשדה בלא הגבלה, כל עוד מה ששתל קיים, אבל בארס לזמן קצוב יש לומר שאין זכות ליורש).
 אם קיבל המוריש כל שכרו – אין בעל השדה יכול לתבוע את היורשים שיחזירו אלא יכולים הם לומר אנו נגמור מלאכתו. ואם לא קיבל אביהם כלום – שמים מה שעשה ונותן להם ומסלקם (ר"ן בבאור התוספתא. וצדד בדעת הרי"ף שהשמיט, שכשאמרו 'לא מלתא היא' דחו לגמרי הלכה זו ואין יכול לסלקם כלל).

ב. שתל שהפסיד – ניתן לסלקו ללא התראה מוקדמת. ומנכים לו את הפסדו משבחו המגיע לו, אבל השבח שהשביח יתר על מה שהפסיד – שלו הוא. ואם אמר בפירוש מראש 'אם אפסיד – אסתלק', רב יהודה אמר שמשתלק ללא נטילת שבח שהשביח, שזו כוונתו באמרו 'אסתלק'. ורב כהנא חלק ואמר: דוקא אם פירש שיסתלק בלא שבח. ורבא אמר שאפילו פירש שאם יפסיד לא יקבל השבח – אסמכתא בעלמא היא, ולעולם אינו מפסיד אלא כנגד הפסדו.
 הלכה כרבא (רמב"ם שכירות י, ה; חו"מ ש, ב).
 וכן ארס שאמר אם אוביר השדה אתן לך אלף זוז, לדברי נהרדעי (קד): אם הוביר חייב ליתן, ואם הוביר שלישי – חייב ליתן שלישי מאלף זוז. ורבא אמר: אסמכתא היא ואינה קונה. ואולם מה שהפסיד – משלם (רי"ף שם; רמב"ם שכירות ב, ג וש"פ).

[אמר רבא: מלמד תינוקות, שתל, טבח, אומן וסופר העיר – כולם כמותרים ועומדים הם. כלל הדבר: כל הפסד שאינו חוזר – כמותרים ועומדים].
 א. כתב הראב"ד, אמנם אין צריכים התראה – חזקה צריך, שתיים ושלוש פעמים.
 ב. הרמב"ם (שכירות י, ז) הביא דין זה באומנים העומדים לכלל בני המדינה. והראב"ד השיג שהוא הדין בשתל היחיד.

ג. שתל המסתלק באמצע הזמן, כגון שעקר מקומו למקום אחר – יטול בעל הקרקע את חלקו כפי שסיכמו בתחילה, ומנכים מדמי השתל את חלק הארס שיורידו לקרקע מעתה. כן הורה רב אשי. [כגון שהשתל נוטל מחצה והארס שלישי, והשבח ששה דינרים – יוציא לארס שני דינרים ואחד לשתל ושאר השלשה שלו].
 ורב אחא בריה דרב יוסף הקשה שאין לנכות מהשתל אלא רק כפי עבודת הארס בחלק של הבעלים [הלכך יתן לשתל דינר ומחצה ויטול לעצמו ארבע וחצי, ושלישי מהם – אחד וחצי – יתן לארס (ע' תו"ח). והמאירי פירש שהארס נוטל שתיים ובעל הבית נוטל שתיים וחצי].
 א. לפרש"י, דברי רב אחא ברדר"י נתקבלו למסקנא. וכן פסק הרז"ה. ואילו רב האי גאון ר"ח ורמב"ן כתבו שלא נתקבלו דבריו. וכן נפסק ברמב"ם (שכירות י, ו) ושו"ע (ש, ג) כדברי רב אשי.
 ב. כתב בתור"ד: דוקא בכגון שרצה לעלות לארץ ישראל, אבל בלאו הכי אין נותנים לו כלום, שכשם שבעל הבית אינו יכול לסלקו כל זמן שהאילנות קיימים, כך השתל אם מסתלק – אין נותנים לו כלום.

ד. גפן שהוקינה, הואיל ודרכה בכך הרי זמורותיה דינן כפירות וחולקים אותן כפי הסכם חלוקת הפירות, למחצה או לשליש וכדו', שמלכתחילה ירד על דעת כן. ואולם חלוקת העצים כששטף נהר, הואיל ואינו דבר צפוי, נידון לענין זה כארס המסתלק בתוך הזמן (וכמחלוקת דלעיל בחישוב ניכוי דמי ארס). יש מפרשים באופן אחר: כשהוקינו ובא השתל לעקור וליטע חדשים – נוטל בהם החצי כשאר שתלים, משא"כ שטפם נהר ועקרן ובא להחזירם – הואיל והקרקע עבודה הרי טרחו מועט ודיו ברביע (עפ"י ר"ח).

סג. מלוה שקיבל פרדס במשכון דנכיתא, או ב'משכנתא דסורא' (ר' לעיל דף סז), והוקינו העצים אצלו ואינם ראויים אלא ליקצץ – כיצד יעשו? ומה הדין כשנקצץ האילן בלא זמנו?

נחלקו אב"י ורבא בכרם ממושכן בנכיון (נכיון לפי קצבת זמן שישה המשכון אצלו, או בנכיון גמור שתצא הקרקע בלא כסף בזמן פלוני) שהוקין וייבש באמצע הזמן – האם העצים המיועדים לקציצה דינם כפירות ויטלם המלוה (אב"י), או דינם כקרן וילקח בהם קרקע והמלוה יאכל פירותיה (רבא). נקצצו באמצע הזמן, מודה אב"י שכיון שאין זה דרכו אינו נידון כפירות, שלא ירד על דעת כן, הלכך ילקח בהם קרקע והמלוה יאכל פירות. ולא יחלקו בגוף העצים – משום איסור רבית. כן דעת הרמב"ם (שכירות ז,ה). והראב"ד חולק וסובר שאין כאן חשש רבית, אלא משום זכויותיהם הממוניות אין לאחד רשות לכלותם.

דף קי

סד. מה הדין בטענות ומענות דלהלן:

- א. שטר משכנתא דסורא שביד המלוה שאין נקוב בו זמן, המלוה טוען שהמשכון ניתן לו לשלש שנים, והלוה אומר: לשנתיים בלבד.
- ב. המלוה אומר: המשכון שבידי ניתן לחמש שנים, והלוה אומר: לשלש. והשטר אינו לפנינו וטוען המלוה שאבד השטר.
- ג. ארס אומר: למחצה ירדתי, ובעל הבית אומר: לשליש הורדתיך.
- ד. יתומים אומרים: אנו השבחנו את הקרקע, ואין חלק לבעלי חובות של אבינו באותו שנה, ובעל חוב טוען: אביכם השביח והשבח משועבד לתשלום חובי.

- א. שטר משכון שכתוב בו 'שנים' סתם; המלוה אמר שלש שנים והלוה אמר שתיים; אם באו לדין קודם שהמלוה אכל פירות השנה השלישית – עליו להוכיח כדבריו, וכל שאינו מוכיח אוכל הלוה פירותיה. אם אכל פירות השנה השלישית קודם שבאו לדון, רב יהודה אמר שצריך להחזירם כי הקרקע בחזקת בעליה עומדת ושלא כדין אכל, ורב כהנא אמר שאין צריך להחזיר. והלכה כמותו. ופירשו בגמרא, אעפ"י דבעלמא הלכה בכגון זה שקרקע בחזקת בעליה עומדת – כאן שונה מפני שעשוי הדבר להתברר (על ידי עדי השטר וכדו'), הלכך אין מטריחים את ב"ד לדון בדבר פעמיים.
- א. אם נראה לב"ד שכבר לא ניתן להוכיח – מוציאים מידו, כי להלכה קרקע בחזקת בעליה עומדת (רא"ש, טו"ש"ע ש"ז,ג). וזהו לפי מה שאנו פוסקים להלכה כרב נחמן שקרקע בחזקת בעליה עומדת, אבל לרב כהנא לעולם אין צריך להחזיר (תורא"ש).
- ב. מדובר כשאין למלוה 'מגו' שיכול לומר לקוחה היא בידי, כגון שהיו יודעים שבאה לו במשכון